

УДК 343.85

<https://doi.org/10.34142/23121661.2025.41.11>orcid.org/0000-0002-5138-9226

© Ворожбіт-Горбатюк В.В., 2025

В.В. Ворожбіт-Горбатюк**ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ УЧАСТІ
СУСПІЛЬСТВА В РЕІНТЕГРАЦІЇ
ЗАСУДЖЕНИХ ТА/АБО ЗВІЛЬНЕНИХ
ОСІБ В УКРАЇНІ: РОЗРОБЛЕННЯ
АЛГОРИТМУ І МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ****V. Vorozhbit-Horbatiuk****EMPIRICAL STUDY OF SOCIETY
PARTICIPATION IN THE REINTEGRATION
OF CONVICTED AND/OR RELEASED
PERSONS IN UKRAINE: DEVELOPMENT OF
AN ALGORITHM AND RESEARCH
METHODOLOGY**

Анотація. Статтю присвячено розкриттю алгоритму емпіричного етапу дослідження у сфері кримінально-виконавчого права. Якість дослідження визначається: цілеспрямованістю обраних методів, засобів, операцій на вирішення певних завдань у сфері кримінально-виконавчого права. Тема, напрям дослідження у галузі кримінально-виконавчого права має ознаки соціентальності. Це обумовлює міжгалузеве спрямування методології та структурування перебігу дослідження з урахуванням реальних духовних і матеріальних потреб суспільства, потребами права як наукової галузі. У статті автор описав алгоритм розроблення опитувальника для підготовки емпіричного вивчення участі суспільства в реінтеграції засуджених та/або звільнених осіб в Україні. Цей алгоритм передбачає опис процедури визначення мети і цільової аудиторії респондентів. Також автором визначено елементи алгоритму: аналітичне вивчення стану розроблення обраної проблеми, висновки з обраного напрямку у світовому досвіді організації подібних досліджень. Для забезпечення валідності на засадах науковості методика опитування передбачала різного типу питання, процедури дотримання наукової етики. Наступний елемент алгоритму передбачає рекомендації щодо проведення опитування, використання різних способів проведення опитування, вказівки про необхідні і достатні матеріали і ресурси під час проведення опитування. Для забезпечення прозорості наступний елемент алгоритму: коротке роз'яснення для респондентів про те, де, яким чином і з якою метою можуть бути використані результати опитування. Наступний елемент алгоритму: розподіл питань за розділами, опис характеру використаних питань, способів надання відповідей. Автором наголошено увагу на тому, що диференціація питань за розділами, їх зміст мають корелюватися із визначеними

попередньо завданнями емпіричного етапу дослідження щодо вивчення демографічних ознак респондентів; аналіз сприйняття респондентами проблеми, що досліджується; визначення рівня участі в соцієнтальних процесах у межах означеного напрямку, очікування, які бачать респонденти, бар'єри, з якими стикаються респонденти, пропозиції щодо розвитку пропонованої ініціативи, напрямку тощо. Опис способів обробки отриманих емпіричних даних має узгоджуватися з обраними методологічними підходами і методами дослідження.

Ключові слова: реінтеграція засуджених осіб, пенітенціарна система, соціальна адаптація, євроінтеграція, соціальна реабілітація засуджених осіб, емпіричне дослідження, методологія.

Abstract. The article is devoted to the disclosure of the algorithm of the empirical stage of research in the field of criminal enforcement law. The quality of the research is determined by: the purposefulness of the selected methods, means, operations to solve certain tasks in the field of criminal enforcement law. The topic, direction of research in the field of criminal enforcement law has signs of sociality. This determines the interdisciplinary direction of the methodology and structuring of the research process, taking into account the real spiritual and material needs of society, the needs of law as a scientific field. In the article, the author described the algorithm for developing a questionnaire for preparing an empirical study of the participation of society in the reintegration of convicted and/or released persons in Ukraine. This algorithm provides a description of the procedure for determining the goal and target audience of respondents. The author also identified the elements of the algorithm: analytical study of the state of development of the selected problem, conclusions from the selected direction in the world experience of organizing similar research. To ensure validity on the basis of scientificity of the survey methodology and compliance with scientific ethics. The next element of the algorithm provides recommendations for conducting a survey, using different methods of conducting a survey, instructions on the necessary and sufficient materials and resources during the survey. To ensure transparency, the following element of the algorithm was selected: a brief explanation for respondents about where, how and for what purpose the survey results can be used. The next element of the algorithm: distribution of questions by sections, description of the nature of the questions used, methods of providing answers. The author draws attention to the fact that the differentiation of questions by sections, their content should correlate with the previously defined tasks of the empirical stage of the study: to study the demographic characteristics of respondents; to analyze the perception of the problem under study by respondents; the level of participation in social processes within the specified direction, the expectations that respondents see, the barriers that respondents face, proposals for the development of the proposed initiative, direction, etc. The description of the methods of processing the obtained empirical data should be consistent with the selected methodological approaches and research methods.

Keywords: reintegration of convicted persons, penitentiary system, social adaptation, European integration, social rehabilitation of convicted persons, empirical research, methodology.

Постановка проблеми. Проблема емпіричних досліджень не втрачає актуального звучання в сучасних трансформаціях правової науки, реалізації стратегічних завдань системного оновлення пенітенціарної системи в Україні і світі [8]. Сучасний науковий контент права, у тому числі – кримінально-виконавчого права – наповнюється значною мірою результатами емпіричних розвідок у межах проєктів, реалізованих у межах міжнародного партнерства,

соціально, культурно, історично обумовлених соціальних проєктів, організованих на засадах громадських ініціатив і волонтерства. Доволі солідний пласт наукового і прикладного контенту формується під час розроблення фундаментальних тем у науково-дослідних інститутах національної академії правових наук України.

Одне з таких досліджень виконується фахівцями відділу дослідження проблеми кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України: «Євроінтеграційний напрям формування концепції кримінально-виконавчої діяльності в Україні» (реєстраційний номер в УКРІНТЕІ 0124U005234), керівник теми: кандидат юридичних наук, доцент, головний виконавець – В. Пивоваров. Ідея цього дослідження зосереджена навколо об'єктивованої потреби конструктивних підходів до євроінтеграційного реформування кримінально-виконавчої системи, відповідного організаційного, змістового наповнення, технологічного і методичного забезпечення різних напрямів кримінально-виконавчої діяльності в реаліях сьогодення. Це дослідження спрямоване також на реалізацію суспільного запиту України та Євросоюзу на дієві заходи і засоби зміцнення громадської безпеки та вдосконалення суспільної безпеки у національному і міжнародному вимірах. Поетапне розроблення і широкий дискурс положень, опису процедур здійснення дослідження забезпечує відкритість, прозорість, якість отриманих науково обґрунтованих результатів. Крім того, емпіричний етап дослідження, як відомо, на системному рівні сприяє накопиченню нових знань, які затребувані у суспільстві, такі знання розширюють межі соціентальності, практичну значущість отриманих даних. Результати емпіричних досліджень дають змогу іншим науковцям осмислити алгоритми і методики дослідження, автономно у нових умовах перевірити отримані результати. Це підвищує і рівень довіри суспільства до науки, сприяє об'єктивації обґрунтованих емпіричним шляхом висновків, пропозицій і рекомендацій. Усе це безумовно сприяє підвищенню авторитету та іміджу України на світовій арені, сприяє євроатлантичній інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Означена проблема перебуває у полі наукової уваги фахівців в Україні [5; 9; 11] і світі [13-15]. Ця публікація підготовлена з опорою на міркування і висновки щодо соціально-правових та кримінологічних проблем рецидивної злочинності, презентовані у монографії В. Батиргареєвою [2]. Розроблення алгоритму емпіричного етапу дослідження здійснювалося з урахуванням міркувань і висновків критичного змісту, викладені у публікаціях М. Романова, В. Пивоварова та ін. [7; 9; 10], І. Яковець [12], О. Пашенка [6], публікаціях автора [3]. Методологічні концепти для розроблення алгоритму емпіричного етапу дослідження обрано з огляду на

описані виклики кримінологічного порядку у публікаціях В. Батиргарєєвої [1; 11], О. Коваленко [4].

Мета статті: розкрити алгоритм емпіричного етапу дослідження у сфері кримінально-виконавчого права на тему «Участь суспільства в реінтеграції засуджених та/або звільнених осіб в Україні».

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до технічного завдання фундаментальної теми дослідження «Євроінтеграційний напрям формування концепції кримінально-виконавчої діяльності в Україні» (керівник теми – В. Пивоваров) сформульовано завдання: «Емпіричне дослідження рівня ефективної зацікавленості українського суспільства в результатах кримінально-виконавчої діяльності і готовності суспільства сприймати засуджених»¹. Методологічним базисом дослідження визначено системний гносеологічний герменевтичний, аксіологічний і культурологічний підходи, функціоналістських і неофункціоналістських теорій європейської інтеграції, інші загально-філософські підходи². Після ретельного вивчення наявних матеріалів наукового характеру, контенту, презентованого на офіційних інформаційних ресурсах державних інституцій і медіа, матеріалах результатів конференцій, самітів, інших зібрань за тематикою, дотичною предмету дослідження було реалізовано ініціативу розроблення опитувальника на тему «Участь суспільства в реінтеграції засуджених та/або звільнених осіб в Україні». Метою проведення широкого опитування визначено намір оцінити рівень розуміння ролі і реальний стан залученості громадськості до процесів реінтеграції засуджених осіб. Реінтеграцію засуджених та/або звільнених осіб тлумачимо у широкому значенні як: поновлення правослухняного життя засудженої та/або звільненої особи у громаді за місцем проживання, різноманітна допомога у відновленні чи набутті такою особою соціального статусу, розвитку і утвердження соціально прийнятної громадянської, культурної та інших ідентичностей. Цілі опитування корельовано із методологією і методикою проведення фундаментального дослідження.

Крім того, опитувальник передбачає збір даних, які дозволять визначити очікування та бар'єри у процесах такої залученості громадськості до реінтеграції засуджених та/або звільнених осіб. Важливим елементом розроблення алгоритму емпіричного етапу дослідження, на наш погляд, є інформування потенційних респондентів про межі використання результатів опитування. Так під час розроблення заявленого опитувальника зазначено про те, що відповіді респондентів не оцінюватимуться, а, отримані анонімно, будуть використані

¹ Локальна документація відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України (не опубліковано)

² Там само.

під час розроблення і наукового обґрунтування стратегій успішної соціальної реабілітації засуджених та/або звільнених осіб. Саме опора на дані, отримані емпіричним шляхом, дасть змогу більш ефективно розробляти такі стратегії, реалізувати необхідні заходи щодо гуманізації ставлення суспільства до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення і сумлінно відбули чи відбувають призначене за вироком суду покарання.

Для визначення цільової аудиторії – респондентів опитування – було вивчено відповідний досвід попередніх емпіричних розвідок, таких, що організовані фахівцями пенітенціарних систем інших країн світу. Анонімність є визначальною не лише для розширення учасників опитування, але й дає змогу з дотримання наукової етики розширити спектр питань, варіантів відповідей, а респонденти у такій ситуації можуть неупереджено і щиро відповідати на неоднозначні, багатофакторні питання.

Так, залежно від мети коняретиковано цільову аудиторію респондентів: представники органів місцевого самоврядування, мешканці громади, де розташовані установи виконання покарань або проживають засуджені та/або звільнені особи, представники громадських організацій, які опікуються питаннями ресоціалізації засуджених та/або звільнених осіб, монітори Національного превентивного механізму, працівники органів і установ виконання покарань, центрів надання соціальних послуг, учасники освітнього процесу у закладах освіти, наукових установах, правозахисних організаціях та ін., які дотичні до реалізації корекційних програм, проведення різних форм соціально-виховної роботи, участі в діяльності органів з питань пробації, неперервної освіти фахівців пенітенціарної системи, психологічних служб в установах виконання покарань.

Також передбачено залучення в якості респондентів засуджених та/або звільнених осіб, у тому числі – клієнтів пробації (анонімне опитування наживо з використанням паперових форм опитувальників).

Побудова опитувальника, формат формулювання запитань розроблено таким чином, щоб пересічним респондентам, які не обізнані глибоко в наукових аспектах кримінально-виконавчої діяльності, були зрозумілі і очевидні використані мовні конструкти.

Важливим елементом алгоритму опитування, на наш погляд, є завчасне чітке розуміння скільки часу потрібно для проходження опитування, які умови потрібно створити для респондента. У випадку, який описується у цій публікації, сформульовано наступні рекомендації щодо проведення опитування.

1. Опитування проводиться анонімно у зручний для респондента час і місці.
2. Опитування може передбачати витрати часу від 10 до 20 хвилин часу, що пов'язане із технікою прочитання і когнітивних навичок осмислення

прочитаного через екран застосованого гаджету чи паперової версії опитувальника.

3. Опитування передбачає наявність смартфона, планшета чи персонального комп'ютера з відкритим доступом до мережевого покриття, безоплатним веб-застосунком Google Chrome. Опитувальник створено з використанням сервісу Google Forms. Це спрощує збір отриманих даних, дає змогу налаштувати автоматичне графічне моделювання результатів.

4. Опитування за допомогою паперового опитувальника може бути організоване із залученням до процесу проведення опитування довірених осіб, представників правозахисних організацій, волонтерів

5. Опитування може поєднуватися із використанням інших методів збору емпіричних даних (анкети, інтерв'ю, робота фокус-групи, цілеспрямоване спостереження тощо).

Процес розроблення змісту опитувальника з дотриманням методології гуманістичного та аксіологічного підходів супроводжувався консультуванням і погодженням його змісту з відповідальним виконавцем теми В. Пивоваровим, директором інституту – В. Батиргареєвою. Колегіальність і паритетність – виразні ознаки успішного проведення емпіричного етапу будь-якого дослідження.

Диференціація питань за розділами, їх зміст корелюються із визначеними попередньо завданнями емпіричного етапу дослідження. Так, зокрема перший розділ присвячено питанням, відповіді на які дадуть уявлення про демографічні характеристики долучених респондентів: вік, стать, рівень освіти, сфера працевлаштування і професійної діяльності, реальна наближеність і досвід взаємодії із засудженими та/або звільненими особами. Відмітимо, що у нашому випадку увага зосереджена на повнолітніх особах засуджених чи звільнених, оскільки, переконані, у роботі із неповнолітніми особами, які засуджені чи звільнені, є суттєві методологічні, організаційно-методичні відмінності.

Другий розділ присвячено вивченню рівня сприйняття проблеми реінтеграції з використанням варіантів відповідей за шкалою Ліктера, відкритих запитань. Також передбачено питання з багатоваріантними відповідями, наприклад, «Які, на вашу думку, є найбільші перешкоди для успішної реінтеграції засуджених та/або звільнених осіб у суспільство?». Респонденти можуть обрати три варіанта відповіді, при чому, один варіант відповіді можна сформулювати самостійно, запропоновано обрати групи перешкод: психологічні, соціальні, політичні, економічні, проблеми матеріального походження, проблеми з особистими документами, проблеми, пов'язані із професійними навичками. Це певною мірою ускладнює оброблення отриманих даних, однак саме таке розмаїття дасть змогу розширити межі уявлень про участь суспільства в реінтеграції засуджених та/або звільнених осіб з урахуванням умов, які

організатори передбачають ймовірнісними у ході проведення емпіричного етапу дослідження.

Третій розділ опитувальника передбачає питання, які дадуть змогу виявити реальні практики участі у процесі реінтеграції засуджених та/або звільнених осіб за такими напрямками: соціальні програми, форми участі, відкрите питання про додаткові можливості для участі респондента у соцієнтальних процесах у межах означеного напрямку.

Четвертий розділ передбачає вивчення очікувань за технологією ухвалення рішень у ситуаціях невизначеності. Розділ п'ятий «Бар'єри для участі» дасть змогу у подальшому спиратися на результати опитування в цій частині для уявлень про зацікавленість українського суспільства у результатах кримінально-виконавчої діяльності і готовності суспільства сприймати засуджених і звільнених осіб³ аксіологічно. У змісті опитувальника виокремлено розділ «Пропозиції», який дасть змогу обґрунтувати реально затребувані запити на розвиток пропонованої ініціативи, або ж аргументує інший напрям наукової розвідки.

Аналіз отриманих даних дозволить: оцінити рівень готовності членів громадськості до аксіологічного прийняття засуджених та/або звільнених осіб; визначити ефективні стратегії реінтеграції засуджених та/або звільнених осіб; розробити рекомендації для оптимізації державної політики у сфері кримінально-виконавчої системи у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції.

Висновки. Отже, у цій статті розкрито алгоритм емпіричного етапу дослідження у сфері кримінально-виконавчого права з опорою на міркування і висновки науковців у національному і світовому дискурсі. Розглянуто структуру опитувальника на тему «Участь суспільства в реінтеграції засуджених та/або звільнених осіб в Україні», отримані емпіричним шляхом дані стануть в нагоді для обґрунтування спеціальних методів, інструментів і програм для соцієнтальної взаємодії із повнолітніми засудженими та/або звільненими особами, та забезпечить досягнення цілей безпеки суспільства в Україні для набуття нашою державою повноправного членства в Європейському Союзі.

Література

1. Батиргареева В.С. Виклики, що породила збройна агресія проти України: кримінологічний аналіз. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*. Матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 24 листопада 2022 року). URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/22589>
2. Батиргареева В.С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні

³ Локальна документація відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України (не опубліковано)

проблеми : МОНОГРАФІЯ. Харків : Право, 2009. 576 с. **3.** Ворожбіт-Горбатюк В. В. Євроінтеграційний концепт організації впливу на суб'єктів пробації в Україні. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди "Право"*. 2024, 39. С. 177-183 URL : <https://doi.org/10.34142/23121661.2024.39.21> **4.** Коваленко О.О. Фундаментальні підходи у підвищенні кваліфікації працівників пробації. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди "Право"*. 2024. Вип. 4. С. 167-174. <https://doi.org/10.34142/23121661.2024.40.20> **5.** Оболенцев В. Ф. Системний аналіз та моделювання системи запобігання злочинності в Україні : монографія. Харків : Юрайт, 2021. 192 с. **6.** Пашенко О. О. Утілення положень Європейських пенітенціарних правил у проєкт нового Кримінального кодексу України – важливий крок на шляху до євроінтеграції Ампаро. 2022 Спецвип. Т. 2. С. 55–60. **7.** Пивоваров В. В., Ворожбіт-Горбатюк В. В., Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Осадько О. О., Романов М. В. «Дотримання прав людини при виконанні покарань і поведженні із засудженими в Україні» – комплементарність процесу і результатів дослідження фундаментальної теми *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. 2024. Вип. 48. С. 33–47. <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2024-48-33> **8.** Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р. Документ 1153-2022-р, чинний, поточна редакція Прийняття від 16.12.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> **9.** Реформа пробації: можливість обирати майбутнє : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 квітня 2024 р.). Пенітенціарна академія України. Чернігів : ПАУ, 2024. 336 с. **10.** Романов М. В. Щодо деяких причин невдач впровадження міжнародних стандартів і дотримання прав людини у пенітенціарній системі України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2024. Вип. 47. С. 141–150. **11.** Стратегії суспільної безпеки і пробація: світові стандарти і національні цінності : дайджест стенд. доп. за результатами II всеукр. наук.-практ. заходу у формі круглого столу, (м. Харків, 4 квітня 2024 р.): електрон. наук. вид. Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України, Від. дослідж. проблем кримін.-виконав. права. Харків : Право, 2024. 48 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178411527> **12.** Яковець І.С. Робота з кривдниками в межах наглядової пробації. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра* : науковий журнал. Пенітенціарна академія України. Чернігів : ПАУ, 2024. № 1 (15). С. 96-108. **13.** Aebi, M. F. & Cocco, E. (2024). SPACE I – 2023. Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/prison/space> **14.** Bonta, J., Andrews, D. A. Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation. Her Majesty the Queen in Right of Canada, 2007. https://www.researchgate.net/publication/310747116_Risk-Need-Responsivity_Model_for_Offender_Assessment_and_Rehabilitation. **15.** Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules. *Council of Europe*. URL: <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1575813&Site=CM>